

Tocar el dos

El Diccionari Fabra reconeix encara al substantiu *dors* el significat equivalent al de *esquena*. Actualment, però, *dors* s'usa exclusivament — o gairebé exclusivament — amb els altres significats que indica també el Fabra: com a equivalent de *revers*: — *el dors d'un escrit*, — *el dors d'una fulla* —, i per a designar la part superior de certs òrgans, com el nas, la llengua, el peu, etc. En la llengua antiga es va usar normalment *dors* amb el mateix valor que *esquena*, revestint sovint, especialment en els textos més reculats, la forma *dòs*, que correspon a la primitiva pronunciació del mot. Però, segons Coromines, la influència formal del llatí "*dorsum*" — d'on prové el mot català — va fer que aviat hi hagué qui escrivia *dòs*, encara que es pronuncies *dòs*. Posteriorment, el mot va ésser substituït per *esquena*, i *dòs* va desaparèixer, encara que, com explica també Coromines, no sense deixar algun rastre. El cas és que en la llengua actual existeix únicament la forma *dors*, amb els valors que ja hem indicat i amb una pronúncia, de fet, vacil·lant, encara que l'emudiment de la *r* és més aviat propi, segurament, d'un parlar relaxat. Quant als derivats, observem que al costat de *dorsal*, que manté la *r*, tant en la grafia com en la pronúncia, hi ha *dòsser*, "ornament, generalment de forma rectangular, que es col·loca formant sostre sobre els trons, llits de gran luxe, etc.", i *adossar*, "recolzar d'esquena contra una cosa", així com *endossar*, verb usat especialment en el llenguatge mercantil i, popularment, com a sinònim de *encolomar*, encara que, segons Coromines, *endossar* és probablement una imitació, relativament moderna, del francès.

La forma *dòs*, pronunciació, però, amb la *o* tançada, això és, igual que l'adjectiu numeral, persisteix en la frase *tocar el dos*, que significa *anar-se'n*, i, de fet, la Gran Enciclopèdia la recull en l'article dedicat al numeral (el Diccionari Fabra no la recull): Hom convé, però, que es tracta de *tocar el dors*, frase anàloga a la del francès "*tourner le dos*". D'on provindria, però, la forma *tocar*? Segons el folklorista Joan Amades, del llenguatge dels carreterers: *tocar el dos* seria tocar el dors de la cavalleria amb les xurriaques, inici de la partença. Coromines no té en compte aquesta explicació, certament fantàstica, i proposa un encreuament entre *tombat el dos* i *colcar (cavalcar) al dos*, d'on *tolcar el dos*, finalment, *tocar el dos*.